

TOESPRAAK EKKLESIA AMSTERDAM zondag 28 oktober 2018

Meerstemmige psalmen

Gerard Swüste

‘Wij staan aan de rand van de afgrond.’ Ik moest lachen toen ik deze zinsnede een tijdje geleden las in een column van Bert Wagendorp in *de Volkskrant*. Even later bedacht ik dat er eigenlijk niets te lachen viel. Ik weet niet meer precies waar die column over ging, maar het had ongetwijfeld te maken met de onbenulligheid van presidenten, ministers, bestuurders, kortom, hooggeplaatsten die in eigen ogen een zegen voor de samenleving zijn, maar van wie de wereld in feite geen spat beter wordt. Ja, wij staan aan de rand van de afgrond. Tot op de dag van vandaag klinkt dat bij ons zo nu en dan als een gevleugeld woord, als we met de nodige ergernis en onmacht zitten te kijken naar het Journaal. Terwijl ik me verwonderde over die merkwaardige combinatie van ergernis en humor, bedacht ik dat in psalmen iets dergelijks voortdurend gebeurt. ‘Komt het ooit goed, vragen mensen zich af’, klinkt het in Psalm 4 en dat lijkt toch verdacht veel op ‘wij staan aan de rand van de afgrond’. Het staat in de psalm als een wanhoopskreet. De dichter wordt met zijn geloof, met alles wat hem dierbaar is en waarvoor hij leeft, niet serieus genomen en hij roept dus tot de Levende en wil antwoord. ‘Komt het ooit goed?’ Zo verzucht hij in vers 7. Met hem lijkt het inderdaad niet goed te komen. Maar wie schetst onze verbazing als hij één vers verder zingt dat hij in vrede rust heeft gevonden en lekker ligt te slapen. Want er mag, zo eindigt Psalm 4, veel onzeker zijn in deze wereld, het vertrouwen is rotsvast: Jij, Levende, jij bent voor mij vast en zeker. Zo’n omslag, zo’n stemmingswisseling is in het Boek van de Psalmen heel gewoon. Binnen vrijwel iedere psalm is er veelkleurigheid en meerstemmigheid. Ook als er in de zogeheten klaagpsalmen hartverscheurend wordt geschreeuwd, klinken er even verder toch woorden van vertrouwen en dank. Je zou geneigd zijn om die stemmingswisselingen te wantrouwen. Alsof verdriet en woede er maar heel eventjes mogen zijn en meteen moeten worden toegedekt met mooie woorden die zingen dat alles goed zal komen. Wordt het slechte nieuws verstopt achter een glimlach of zit hier toch iets van wijsheid in? En als we van de psalmen zeggen dat ze bezingen wat er in de harten van mensen leeft, herkennen we zo’n stemmingswisseling?

Als het over veelkleurigheid gaat, spant Psalm 73 misschien wel de kroon. De psalmist ziet. En hij ziet wat al eeuwen te zien is. In zijn vrije bewerking van de psalmen zingt Huub Oosterhuis van Ploert en Schender, ik houd het op patsers en slechte mensen. Maar we weten precies wie we bedoelen, we zien ze met eigen ogen. En het is een zien dat machteloos maakt. Want wat kun je? De dichter van Psalm 73 ziet als enige mogelijkheid zijn beklag te doen bij de Levende. Hoe is het in godsnaam, ja letterlijk in godsnaam, mogelijk, dat mensen die goed zijn en die het goede doen, dat die het zwaar te verduren hebben? En dat zij die slecht zijn, leven voor zichzelf, lak hebben aan alles, dat die een heerlijk leventje leiden, het Zwitser Leven-gevoel optima forma? Is dat wel eerlijk? Je vraagt je af of de Levende dat wel ziet. Je vraagt je misschien zelfs af of die Levende überhaupt wel ziet, of er wel een Levende is die ziet en die de naam Ik-zal-er-zijn waarmaakt? Het is een vraag over de bodem van ons bestaan. En het is een vraag die steeds terugkeert. Als jou of je dierbaren iets verschrikkelijks overkomt. Maar ook als je het nieuws volgt. Of gewoon om je heen kijkt. Wat moeten we in dit leven? Is het de moeite waard om goed te doen? Waarom zou je? Je wordt er niet voor beloond, je krijgt er niets voor terug, hoogstens misschien een hoop ellende. Dat was in de dagen van Psalm 73 zo en zo is het nog steeds.

Eerlijk gezegd hebben we nu het gemakkelijkste deel van de psalm gehad. De eeuwenoude klacht is herkenbaar. Moeilijker lijkt het om dan de veelkleurigheid te verklaren die de dichters van psalmen bij herhaling hanteren. Hoe kan het dat je je eerst bijna in paniek afvraagt of het ooit goed komt met de wereld en daarna rustig gaat slapen? Of hoe je je dood ergert aan al die patsers die van God blijkbaar hun goddeloze gang mogen gaan en even later roepen 'God blijft de rots van mijn hart'.

In Psalm 73 zijn we al een beetje gewaarschuwd dat er zo'n omslag aan zit te komen. In de opening, nog voordat de klacht begint, staat er 'goed is God'. En in het allerlaatste vers heet het dat het 'goed is om bij God te zijn'. Woorden die staan in de opening van een psalm en die aan het einde terugkomen, omspannen als het ware de hele psalm en geven aan wat de kern van de psalm is. God is goed. Daar gaat de psalm dus over. Je zou denken dat de psalm gaat over mensen die niet deugen, maar dat is niet zo. De psalm zelf is er heel duidelijk over: het gaat over 'God is goed'.

Er is nog zo'n woord dat terugkeert. In vers 3 staat 'ik zag slechte mensen leven in vrede' en dan volgt er een heel relaas over wat de dichter allemaal ziet. Bij de stemmingswisseling staat in vers 17 opnieuw 'ik zag'. Daar staat: 'ik zag hoe het hen zou vergaan.' Het zien wordt daar inzien. De dichter begrijpt ineens dat hij dwars door de schone schijn heen kan kijken. En dan ziet hij iets totaal anders. Dat gebeurt als hij komt in het heiligdom van God. Is dat de tempel? Is hij, om het in onze termen te zeggen, naar de kerk gegaan? Martin Buber tekent bij dit vers aan dat hij, zoals hij dat noemt, met de zaken van God bezig is, misschien wel gewoon in de Schrift zit te lezen. Waar doet hij dat? In zijn binnenkamer, dicht bij zijn hart. En dan wordt hij opgetild. Letterlijk. Zodat hij ook even niet meer met twee benen op de grond en in de werkelijkheid staat. En zo krijgt hij overzicht, inzicht. Hij krijgt antwoord op de vraag: op wie vertrouw ik eigenlijk? En dan weet hij dat antwoord al lang. Er hebben woorden geklonken vanaf de Sinaï, die zijn zorgvuldig bewaard en gekoesterd en doorgegeven en ze hebben bewezen ware woorden te zijn. Die de weg wijzen. Het zijn vaak ongemakkelijke woorden, ze wijzen nogal eens in een richting die we spontaan niet zouden kiezen, maar bij nader inzien blijken ze toch maar al te vaak de weg naar zoiets als geluk te wijzen. Goede betrouwbare woorden. Het is niet zomaar dat het allereerste woord in de allereerste psalm het woord 'gelukkig' is en dat het boek eindigt met het daverende feest in Psalm 150, allemaal in de zevende hemel, het feest van gelukkige mensen. Die woorden, die Tien Woorden waar je dus je handen vol aan hebt, die zijn te doen, klinkt het steeds ter geruststelling. Het zijn geen wetten, het zijn geen geboden, je krijgt geen straf als je een andere keuze maakt, het is een goede raad, een zachte hand. Maar wel heel uitgesproken en duidelijk. En dus soms ook tamelijk radicaal. 'Ik blijf steeds bij jou,' zingt de psalmist, 'je neemt me bij de hand, met goede raad wijs je me de weg. Zo heb ik deel aan jouw glorie.' En die glorie is dus van een totaal andere orde dan de kogelronde buiken van de patsers, hoe imposant en glorieus die er misschien ook uitzien.

Psalm 73 zingt voor ons dat het goed is om de werkelijkheid te zien. Om je inderdaad af te vragen of het ooit goed komt, om maar even te denken dat we aan de rand van de afgrond staan. Dat is het bewijs dat je goed gekeken hebt. Wat je gezien hebt, leg dat maar naast de woorden van de Schrift. Laten die ergens in je binnenkamer maar samensmelten met wat je gezien hebt. Soms geeft het je misschien het vertrouwen dat het goed komt, soms zul je twijfelen aan die woorden in de Schrift. Toch zijn misschien dat wel de enige woorden die

echt richting en toekomst wijzen, die je niet bang maken voor wat komt, maar moed en vertrouwen kunnen geven.

En is het daarmee geregeld? Is het dan allemaal duidelijk? Ik denk het niet. Psalm 73 moet je, net als die andere meerstemmige psalmen, bij herhaling lezen, zingen, overwegen, meemaken. Omdat er een leven lang die confrontatie is tussen wat er om je heen gebeurt, waarvoor je de ogen niet wilt sluiten en voor wat in je wordt gezegd, soms misschien geroepen. En er soms maar van zingen. Even boven jezelf uit. Meerstemmig, in alle betekenissen van het woord. Bijvoorbeeld in de herfst zingen over bloemen die gaan bloeien, over mensen die op brekebenen en misschien wel tegen beter weten in zoeken naar een plek die water geeft. En er toch maar op te vertrouwen dat zo'n plek bestaat. Waar recht wordt gedaan en vrede is. Waar we kunnen zingen, lachen, gelukkig zijn.